

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

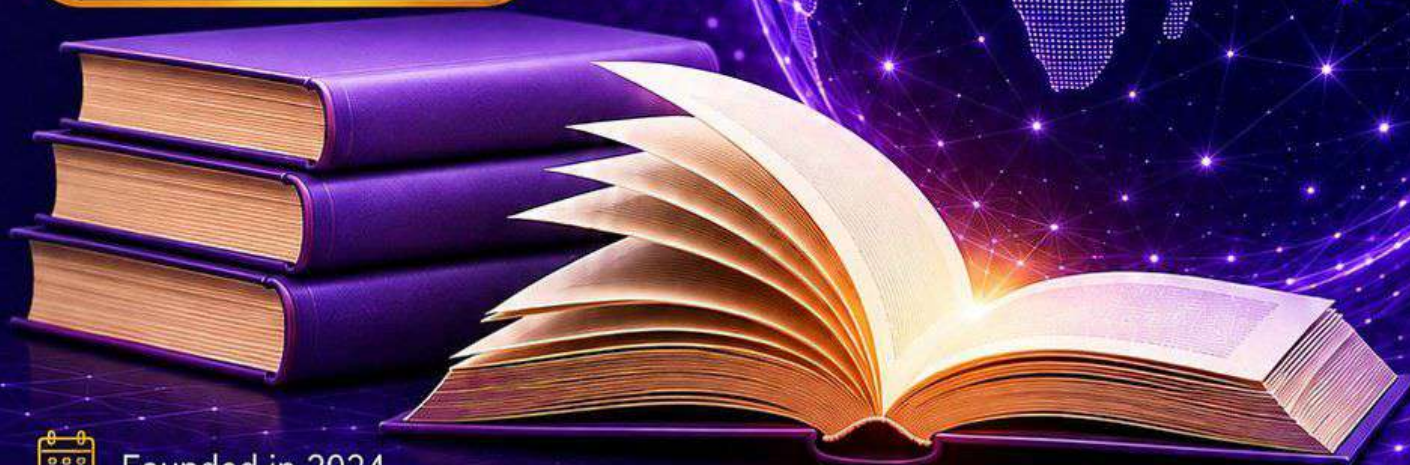
IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 8

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA YOG'IN NOMLARINING KONSEPTUAL-METAFORIK TALQINI: RAIN/YOMG'IR, SNOW/QOR VA HAIL/DO'L MISOLIDA

Ashurova Nodiraxon Rafiqovna

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti, dotsent.

e-mail: nashurova@403gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-7962-2342>

Annotatsiya.

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi yog'in nomlari — *rain/yomg'ir*, *snow/qor* va *hail/do'l* — kognitiv tilshunoslik, konseptual metafora nazariyasi hamda lingvomadaniy yondashuv asosida qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqot uchun Z. Li tomonidan taklif etilgan meteorologik metaforalarni tabiiy, ijtimoiy va psixologik maqsad domenlariga ajratish modeli metodologik asos sifatida qabul qilindi. Ingliz va o'zbek tillaridagi birliklar literal meteorologik ma'no, ko'chma ma'no, frazeologik faollik, baholash semantikasi va madaniy assotsiatsiyalar jihatidan tahlil qilindi. Tahlil *yomg'ir* konsepti har ikki tilda qiyinchilik, ko'plik va holat o'zgarishi kabi ma'nolarni faollashtirishini, o'zbek tilida esa uning hayotbaxshlik, baraka va ijtimoiy farovonlik bilan aloqasi kuchliroq ekanini ko'rsatadi. *Qor* konsepti oq rang, poklik va tozalik obrazlari bilan mushtarak bo'lsa-da, ingliz tilida *snowed under* singari "ish yukining bosimi" metaforasi nisbatan yuqori frazeologik darajada grammatiklashgan. *Do'l/hail* konsepti esa zarba, shiddat va zich oqim xususiyatlari sababli "ketma-ket hujum/ta'sir" manba domeni sifatida faol bo'lib, ingliz tilidagi *a hail of bullets* kabi konstruksiyalarda barqarorlashgan; o'zbek tilida esa *do'l* ko'proq o'xshatish va mualliflik metaforasi sifatida namoyon bo'ladi. Natijalar meteorologik hodisalarning tabiiy xususiyatlari universal metaforik asos yaratishini, madaniy-tarixiy tajriba esa metaforalarning frazeologiklashuv darajasi va baholash yo'nalishini belgilashini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: meteorologik leksika, yog'in, yomg'ir, qor, do'l, *rain*, *snow*, *hail*, konseptual metafora, kognitiv tilshunoslik, lingvomadaniyat, frazeologiya.

КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТАФОРИЧЕСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ НАЗВАНИЙ ОСАДКОВ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ: НА ПРИМЕРЕ RAIN/YOMG'IR, SNOW/QOR И HAIL/DO'L

Ашурова Нодирахон Рафиковна

Университет экономики и педагогики, доцент.

Аннотация.

В статье проводится сопоставительный анализ наименований атмосферных осадков в английском и узбекском языках — *rain/yomg'ir*, *snow/qor* и *hail/do'l* — с позиций когнитивной лингвистики, теории концептуальной метафоры и лингвокультурологического подхода. В качестве методологической основы исследования принята предложенная З. Ли модель классификации метеорологических метафор по природным, социальным и психологическим целевым доменам. Единицы английского и узбекского языков анализируются с точки зрения буквального метеорологического и переносного значений, фразеологической активности, оценочной семантики и культурных ассоциаций. Анализ показывает, что концепт *дождь* в обоих языках актуализирует такие значения, как трудность, множественность и изменение состояния, тогда как в узбекском языке более выражена его связь с жизненной силой, благодатью и социальным благополучием. Концепт *снег* в обоих языках связан с образами белого цвета, чистоты и непорочности, однако в английском языке метафора «давления рабочей нагрузки», представленная выражением *snowed under*, получила более высокую степень фразеологизации. Концепт *град/hail*, благодаря семантическим признакам удара, интенсивности и плотного потока, активно выступает в качестве исходного домена для обозначения «последовательной атаки/воздействия» и закреплён в таких английских конструкциях, как *a hail of bullets*; в узбекском языке *do'l* чаще проявляется в форме сравнений и индивидуально-авторских метафор. Результаты показывают, что природные свойства метеорологических явлений формируют универсальную метафорическую основу, тогда как культурно-исторический опыт определяет степень фразеологизации метафор и направление их оценочной семантики.

Ключевые слова: метеорологическая лексика, атмосферные осадки, дождь, снег, град, *rain*, *snow*, *hail*, концептуальная метафора, когнитивная лингвистика, лингвокультура, фразеология.

CONCEPTUAL-METAPHORICAL INTERPRETATION OF PRECIPITATION TERMS IN ENGLISH AND UZBEK: THE CASE OF RAIN/YOMG'IR, SNOW/QOR AND HAIL/DO'L

Ashurova Nodiraxon Rafiqovna

University of Economics and Pedagogy, Associate Professor.

Abstract.

This article presents a comparative analysis of precipitation terms in English and Uzbek — *rain/yomg'ir*, *snow/qor*, and *hail/do'l* — from the perspectives of cognitive linguistics, conceptual metaphor theory, and a linguocultural approach. The model proposed by Z. Li, which classifies meteorological metaphors according to natural, social, and psychological target domains, is adopted as the methodological framework of the study. English and Uzbek lexical units are analyzed in terms of their literal meteorological meanings, figurative meanings, phraseological productivity, evaluative semantics, and cultural associations. The analysis shows that the concept of *rain* activates meanings associated with difficulty, multiplicity, and changes of state in both languages, while in Uzbek its association with vitality, blessing, and social well-being is more pronounced. Although the concept of *snow* is associated with images of whiteness, purity, and cleanliness in both languages, the metaphor of being overwhelmed by workload, as represented by the English expression *snowed under*, demonstrates a relatively high degree of phraseological conventionalization. Due to its characteristics of impact, intensity, and dense flow, the concept of *hail/do'l* functions actively as a source domain for “successive attack/impact” and has become conventionalized in English constructions such as *a hail of bullets*; in Uzbek, *do'l* is more commonly manifested through similes and author-specific metaphors. The findings indicate that the natural properties of meteorological phenomena provide a universal metaphorical basis, whereas cultural and historical experience determines the degree of phraseological conventionalization and the evaluative orientation of metaphors.

Keywords: meteorological vocabulary, precipitation, rain, snow, hail, conceptual metaphor, cognitive linguistics, linguoculture, phraseology.

Kirish. Til insonning tabiatni idrok etishi va ushbu idrokni konseptual tizimga aylantirishining eng muhim vositalaridan biridir. Meteorologik hodisalar kundalik tajribada muntazam kuzatilgani sababli ular nafaqat ob-havo holatini nomlaydi, balki ijtimoiy, ruhiy va axloqiy mazmunlarni ifodalovchi kuchli obraz manbai bo'lib xizmat qiladi. Kognitiv tilshunoslikda metafora bir so'zning shunchaki bezakli ko'chma ma'nosi emas, balki bir konseptual sohani ikkinchi konseptual soha orqali tushunish mexanizmi sifatida qaraladi.

Xitoy tadqiqotchisi Zeyang Li ingliz va xitoy tillaridagi wind va rain komponentli idiomalarni korpusga tayangan holda qiyoslab, meteorologik metaforalarning target domenlarini uch guruhga: tabiiy, ijtimoiy va psixologik domenlarga ajratadi [1]. Ushbu tasnif meteorologik birliklarning bevosita fizik xususiyatidan boshlab murakkab ijtimoiy va emotsional mazmunlargacha qanday proyeksiya qilinishini izchil ko'rsatish imkonini beradi. Mazkur maqolada biz shu metodologik modelni ingliz va o'zbek tillaridagi rain-yomg'ir, snow-qor va hail-do'l birliklari asosida tadqiq qildik.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, ingliz va o'zbek tillarida ob-havo hodisalari leksikasining strukturaviy-semantik tipologiyasiga doir yangi ishlar mavjud bo'lsa-da, aynan uch xil yog'in shakli — suyuq yog'in, muz kristalli yog'in va muz donachali konvektiv yog'inning konseptual-metaforik imkoniyatlarini yagona modelda qiyoslash yetarlicha tizimlashtirilmagan. Zamonaviy tadqiqotlar meteorologik hodisalarni kognitiv va lingvomadaniy tahlil qilish, shuningdek, ingliz-o'zbek frazeologiyasida source va target domenlarning o'zaro munosabatini aniqlash dolzarb ekanini ko'rsatmoqda [2; 3].

Tadqiqotimizning maqsadi ingliz va o'zbek tillaridagi rain/yomg'ir, snow/qor va hail/do'l birliklarining literal hamda metaforik semantikasini qiyoslash, ularning tabiiy, ijtimoiy va psixologik target domenlarga proyeksiyasini aniqlash hamda universal va milliy-madaniy xususiyatlarni tavsiflashdir.

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODLARI

Tadqiqot sifat jihatdan qiyosiy-semantik va kognitiv-lingvistik yondashuvga asoslandi. Asosiy metodologik manba sifatida Li (2024)ning meteorologik metaforalarni tabiiy, ijtimoiy va psixologik target domenlarga ajratish modeli olindi [1]. Konseptual metafora nazariyasining umumiy tamoyillari Lakoff va Johnsonning klassik qarashlariga tayangan holda qo'llandi [4].

Materiallar uch guruhdan shakllantirildi: 1) Li (2024) tadqiqotidagi rain konseptining tahlil modeli; 2) ingliz tilidagi barqaror lug'aviy va frazeologik birliklar; 3) o'zbek tilidagi izohli/korpus materiallari, maqol va o'xshatishlar. O'zbek tilining ta'limiy korpusida yomg'ir “bulutlardan suv tomchilari holida tushadigan yog'in” sifatida izohlanib, yomg'ir-jala-sel va yomg'ir-qor-do'l kabi semantik qatorlar ko'rsatiladi. Bu ma'lumot o'zbek tilida yog'in turlarining intensivlik va fizik holat bo'yicha tizimlashtirilishini ko'rsatadi [5]. Meteorologik terminlarning literal asosini bir xil mezonda tavsiflash uchun Jahon meteorologiya tashkiloti (WMO) ta'riflaridan foydalanildi. WMO rain'ni bulutdan tushuvchi suv tomchilari ko'rinishidagi yog'in, hail'ni esa odatda 5–50 mm diametrli muz zarrachalaridan iborat yog'in sifatida belgilaydi [6]. Snow uchun ingliz leksikografik manbada u sovuq sharoitda osmondan tushuvchi mayda, yumshoq, oq muz bo'lakchalari va yer yuzasidagi oq qoplama sifatida izohlanadi [7].

Tahlilda metaforik proyeksiya uch bosqichda baholandi: (a) fizik belgi — zichlik, oq rang, sovuqlik, zarba, uzluksizlik, qoplash; (b) konseptual ko'prik — ko'plik, to'siq, bosim, poklik, qiyinchilik, baraka, hujum; (c) til birliklarida barqarorlashuv — idiom, maqol, o'xshatish yoki kontekstual metafora. Mazkur ish statistik korpus chastotasi da'vosini ilgari surmaydi; u namunaviy birliklarning sifat tahliliga asoslangan.

RAIN – YOMG'IR KONSEPTINING METAFORIK MODELLARI

Yomg'irning asosiy fizik belgilari — ko'p sonli tomchilar, uzluksiz yoki qisqa muddatli oqim, yuqoridan pastga yo'nalgan harakat va namlantirish xususiyati. Li (2024) ingliz va xitoy tillarida rain'ning zichlik xususiyati "katta miqdor" ma'nosiga ko'chishini ko'rsatadi; ingliz tilidagi a rain of arrows, a rain of stones, a rain of bullets kabi konstruksiyalar aynan tomchilarning ko'pligi va ketma-ket tushishi tajribasiga asoslangan [1]. Ushbu model o'zbek tilida ham "yomg'irday yog'ilmoq", "savollar yomg'iri", "o'qlar yomg'iri" singari produktiv kontekstual birikmalarda tabiiy ravishda yuzaga kelishi mumkin.

Tabiiy domen doirasida yomg'irning ikkinchi muhim xususiyati — muhitni o'zgartirishidir. Quruq tuproqning namlanishi va o'simlikning o'sishi yomg'irni hayotbaxsh kuch sifatida konseptuallashtiradi. O'zbek xalq maqolidagi "Yomg'ir bilan yer ko'karar, duo bilan — el" modeli tabiiy sabab-natija munosabatini ijtimoiy farovonlikka ko'chiradi [8]. Demak, yomg'irning fizik ta'siri o'zbek tilida ijobiy ijtimoiy bahoga o'tish uchun kuchli kognitiv asos yaratadi.

Ingliz tilida rain qiyinchilik va rejalarining buzilishi bilan bog'lanadi. Come rain or shine iborasi har qanday sharoitga qaramay ishni davom ettirishni anglatadi [9], rain on someone's parade esa birovning quvonchi yoki rejasini buzishni bildiradi [10]. Li tadqiqotida rainning "difficulty or setback" — qiyinchilik yoki to'siq — ma'nosi ingliz va xitoy tillarida umumiy ekani qayd etiladi [1]. O'zbek tilidagi "qordan qutulib, yomg'irga tutilmoq" iborasi esa bir muammodan chiqib, undan ham noqulayroq holatga tushishni anglatadi [11]. Bu yerda yomg'ir salbiy vaziyatning ikkinchi bosqichi sifatida metaforiklashadi.

Shu bilan birga, o'zbek tilida yomg'irning dehqonchilik bilan aloqasi tufayli ijobiy baho kuchliroq. Yog'in hosil, baraka, tiriklik va duo bilan assotsiatsiyalanadi. Bunday model qurg'oqchil yoki sug'orma dehqonchilik muhim bo'lgan madaniy tajribada tushunarli. Ingliz tilida ham rain tabiiy zarurat, yangilanish yoki tozalanish obrazini berishi mumkin, biroq frazeologik tizimda noqulaylik va kundalik ob-havo stereotipi ham sezilarli o'rin tutadi. Li ham Britaniyada yomg'irning kundalik va ba'zan bezovta qiluvchi hodisa sifatidagi madaniy fonini qayd etadi [1]. Yomg'ir inson kayfiyati bilan bevosita bog'lanadigan meteorologik obrazlardan biridir. Qorong'i bulut, yomg'irli osmon, uzoq davom etuvchi yog'in ko'pincha g'am, tushkunlik, yolg'izlik kabi hissiy holatlarni ifodalaydi; bahorgi mayin yomg'ir esa sokinlik, umid va yangilanishni anglatishi mumkin.

O'zbek poetik nutqida yomg'ir ko'z yoshi, sog'inch yoki rahmat/baraka bilan bog'lanishi mumkin. Bu qarama-qarshi baholanish yomg'irning o'z tabiatida ham mavjud bo'lgan ikki tomonlamalik — hayot berish va noqulaylik tug'dirish — bilan izohlanadi. Shunday qilib, rain/yomg'ir → emotional state modeli universal tajriba asosiga ega, lekin uning ijobiy yoki salbiy yo'nalishi kontekst va madaniy assotsiatsiyaga bog'liq.

SNOW – QOR KONSEPTINING METAFORIK MODELLARI

Qorning asosiy sezgi belgilari — oq rang, sovuqlik, yumshoqlik, yerni qoplash, izlarni berkitish va vaqt o'tishi bilan erish. Ingliz tilida snow so'zining lug'aviy ta'rifida ham oq rang va qoplama markaziy belgi sifatida namoyon bo'ladi [7]. O'zbek tilida "qorday oppoq" modeli oq rangning prototipik etaloni sifatida faol ishlatiladi; o'quv va badiiy manbalarda qor oq rangni ifodalovchi an'anaviy o'xshatish obyekti sifatida qayd etiladi [12].

Tabiiy domenning yana bir jihati — qoplash. Qor yer yuzasidagi tafovutlar va izlarni bir xil oq qatlam ostida yashiradi. Shu xususiyat qor/snow → covering/concealment konseptual yo'nalishini yaratadi. Badiiy matnda bu o'tmish izlarining yo'qolishi, sukut, tinchlik yoki vaqtinchalik "tozalanish" kabi ma'nolarga kengayishi mumkin. Ingliz tilida snow bilan bog'liq ijtimoiy metaforalardan eng barqarorlaridan biri *be snowed under (with something)* bo'lib, Cambridge Dictionary uni "*juda ko'p ishga ega bo'lish*" ma'nosida beradi [13]. Ushbu idiomada qalin qor ostida qolish ishning ko'payib ketishi, ko'p hujjat yoki vazifalar ostida "ko'milib qolish"ga ko'chirilgan. Bu *snow-excessive load* modelining konvensionallashgan ko'rinishidir [14].

O'zbek tilida qorning shu turdagi "ish yukiga ko'milish" ma'nosi ingliz tilidagidek barqaror idiomaga aylangan emas. Aksincha, qor oq rang, qish, sovuq, poklik va qoplash belgilarini saqlagan holda o'xshatishlarda faolroq. Bu farq bir xil tabiiy hodisa turli tillarda turli darajada frazeologiklashishi mumkinligini ko'rsatadi.

Qor bilan bog'liq "*bir yomon holatdan boshqasiga o'tish*" modeli o'zbek tilidagi "*qordan qutulib, yomg'irga tutilmoq*" iborasida qiziqarli tarzda ko'rinadi. Bu birlikda qor va yomg'ir ikki ketma-ket noqulaylik darajasi sifatida qarama-qarshi emas, balki bitta umumiy qiyinchilik domenining pog'onalari sifatida ishlaydi [11].

Oq rangning poklik bilan bog'lanishi ingliz va o'zbek tillarida qorga ijobiy aksiologik imkoniyat beradi. Ingliz tilidagi as white as snow va snow-white birliklari juda oq, beg'ubor yoki toza ko'rinish obrazini yaratadi. O'zbek tilidagi qorday oppoq ham ayni sezgi asosiga ega. Demak, *snow/qor-purity/whiteness* modeli tabiiy rang xususiyatidan kelib chiqqan universal metaforik asosdir.

Biroq qor sovuqlik va hissiy masofa bilan ham bog'lanishi mumkin. "Sovuq" metaforasi ko'plab tillarda ilqlikning aksi sifatida befarqlik yoki uzoqlikni bildiradi. Qor bu sovuqlikning kuchli tabiiy prototipi bo'lgani uchun badiiy kontekstda ruhiy sukunat, yolg'izlik, muzlashgan hissiyot yoki vaqtning to'xtab qolganek holatini yaratishi mumkin. Bunday qo'llanish ko'pincha idiomasi emas, balki mualliflik metaforasi sifatida namoyon bo'ladi.

HAIL – DO'L KONSEPTINING METAFORIK MODELLARI

Do'lning metaforik salohiyati uning kuchli zarba, tezlik, zichlik va takroriy urilish kabi fizik belgilariga tayanadi. WMO do'lni muz zarrachalaridan iborat yog'in sifatida ta'riflaydi va uning odatda kuchli momaqaldirimli jala sharoitida kuzatilishini qayd etadi [15]. Bu fizik xususiyatlar hail/do'l → impact va hail/do'l → dense succession konseptual

proyektsiyalarini motivatsiyalaydi.

Ingliz tilida *a hail of rifle fire/a hail of bullets* kabi konstruksiyalarda do'l donalarining ketma-ket va kuchli urilishidan o'q, tosh, tanqid, savol yoki boshqa intensiv ta'sirlar oqimini tasvirlash uchun foydalaniladi. Merriam-Webster hail so'zining ko'chma ma'nosini "*do'l yog'ishiga o'xshash ta'sir beruvchi narsa*" sifatida qayd etadi. Do'lning qishloq xo'jaligiga zarar yetkazishi uning ijtimoiy tasavvurda xavf, talafot va kutilmagan zarba bilan bog'lanishiga sabab bo'ladi. Shu jihatdan do'l yomg'irdan farqli: yomg'ir bir vaqtning o'zida hayotbaxsh va noqulay hodisa bo'lsa, do'lning bahosi ko'proq salbiy. O'zbek nutqida do'l "*do'lday yog'ilmoq*", "*do'ldek urilmoq*" kabi o'xshatishlarda ko'p va shiddatli harakatni ifodalashga xizmat qiladi. Ushbu birliklarning barchasi bir xil darajada lug'aviy idioma sifatida kodlangan deb bo'lmaydi; ular ko'pincha produktiv semantik model sifatida ishlaydi.

Ingliz tilida hail leksemi alohida etimologik yo'l bilan "olqishlamoq, qarshi olmoq" ma'nosidagi fe'l sifatida ham mavjud. Bu ma'no meteorologik hail bilan sinxron nuqtayi nazardan alohida leksik birlikdir; shuning uchun hailed as a success kabi birikmalarni yog'in metaforasi deb hisoblash metodologik jihatdan noto'g'ri bo'ladi. Bu omonimik/etimologik farq meteorologik metaforalarni tahlil qilishda formal o'xshashlikning o'zi yetarli emasligini ko'rsatadi [16].

Do'lning ruhiy holatga ko'chirilishi yomg'ir yoki qorga qaraganda kamroq barqaror, ammo juda ekspressiv. "*Tanqid do'li*", "*savollar do'li*", "*ayblovlar do'li*" singari modellar birdaniga, ko'p va og'riqli ta'sirni konseptualashtiradi. Ingliz tilidagi *hail of criticism* yoki *hail of questions* ham shu mexanizmga mos keladi [17]. Bunda zarba fiziologik tajribasi psixologik bosimga proyeksiya qilinadi. Shunday qilib, hail/do'l metaforalari ko'pincha ijobiy-salbiy ambivalent emas, balki kuchli, agressiv yoki bosimli ta'sirga yo'naltiriladi. Bu jihat yomg'irning baraka/yangilanish va qorning poklik/sukunat kabi ijobiy qiymatlaridan keskin farq qiladi.

QIYOSIY NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tahlil uch yog'in turining metaforiklashuvida umumiy kognitiv tamoyil mavjudligini ko'rsatdi: inson avvalo meteorologik hodisaning ko'rish, eshitish va tanaviy tajribada seziladigan fizik xususiyatini ajratadi; keyin shu belgi abstrakt holatni tushuntirish uchun source domen vazifasini bajaradi. Bu yondashuv Z. Lining tabiiy target domenda tillar o'rtasidagi o'xshashliklar ko'proq, psixologik va madaniy target domenlarda esa farqlar kuchliroq bo'lishi haqidagi xulosasi bilan metodologik jihatdan uyg'un.

Konsept	Asosiy fizik belgi	Ingliz tilidagi tipik model	O'zbek tilidagi tipik model	Yetakchi target domen
RAIN/YOMG'IR	tomchi, ko'plik, namlanti rish	rain on one's parade; come rain or shine; a rain of...	qordan qutulib, yomg'irga tutilmoq; yomg'ir bilan yer ko'karar	qiyinchilik, ko'plik, baraka, emotsiya
SNOW/ QOR	oq rang, sovuqlik, qoplash	snowed under; as white as snow	qorday oppoq; qor orqali poklik/qoplash obrazlari	poklik, yuk/bosim, sukunat, qiyinchilik
HAIL / DO'L	zarb, zichlik, ketma-ketlik	a hail of bullets/criticism /questions	do'lday yog'ilmoq; tanqid/savollar do'li kabi produktiv modellar	hujum, bosim, shiddat, talafot

Birinci umumiylik — miqdor va zichlik metaforasi. Rain va hail fizik jihatdan ko'plab elementlarning ketma-ket tushishi bilan xarakterlanadi; shuning uchun "o'qlar yomg'iri/do'li", "savollar yomg'iri/do'li" kabi konstruksiyalar oson hosil bo'ladi. Ikkinchi umumiylik — meteorologik to'siqning ijtimoiy qiyinchilikka ko'chishi. Yomg'ir va qor yo'l, ish yoki reja uchun real to'siq bo'lishi mumkin; bu tajriba ingliz tilida snowed under, come rain or shine kabi barqaror birliklarda, o'zbek tilida esa "qordan qutulib, yomg'irga tutilmoq" kabi frazeologizmida namoyon bo'ladi.

Asosiy farq aksiologik markazda ko'rinadi. O'zbek madaniy tajribasida yomg'irning baraka, ko'karish va hayot bilan bog'lanishi kuchli; qor oq rang va poklik uchun faol etalon; do'l esa zarar va zarba bilan semantik jihatdan ancha biryozlama bog'langan. Ingliz tilida esa rain kundalik noqulaylik va "rejaning buzilishi", snow ko'p ish yoki bosim, hail esa ketma-ket zarba modelida yuqori frazeologik konvensionallikka ega.

Bu natijalar meteorologik metaforalarning universal jismoniy va tanaviy tajriba bilan milliy-madaniy tajribaning o'zaro kesishishi asosida shakllanishini ko'rsatadi [2; 18]. Xususan, konseptual metaforalarning shakllanishida insonning sensor-motor tajribasi bilan bir qatorda madaniy va ijtimoiy omillar ham muhim rol o'ynaydi [18]. Zamonaviy ingliz-o'zbek qiyosiy tadqiqotlarida esa metaforik birliklarni tahlil qilishda manba domeni (source domain), maqsad domeni (target domain), konseptual moslik hamda frazeologik ekvivalentlikni farqlash zarurligi ta'kidlanadi

[3]. Ingliz va o'zbek tillaridagi ob-havo leksikasining tadqiqi ham meteorologik hodisalarning ifodalanishida umumiy kognitiv mexanizmlar bilan bir qatorda til va madaniyatga xos xususiyatlar mavjudligini ko'rsatadi [2].

XULOSA

Ingliz va o'zbek tillaridagi rain/yomg'ir, snow/qor va hail/do'l birliklarining qiyosiy tahlili quyidagi xulosalarga olib keldi.

Birinchi, meteorologik hodisalarning fizik xususiyatlari metaforik proyeksiyaning asosiy manbai hisoblanadi. Yomg'irning ko'pligi va namlantirishi — ko'plik, o'zgarish va baraka; qorning oq rang va qoplash xususiyati — poklik, sukut va qoplanish; do'lning zarbi va zichligi — hujum, bosim va shiddat konseptlarini faollashtiradi.

Ikkinchi, tabiiy target domenlarda ingliz va o'zbek tillari o'rtasida yuqori darajadagi konseptual yaqinlik mavjud. Bu holat bir xil meteorologik hodisani inson tanasi va sezgilari orqali o'xshash tarzda idrok etish bilan izohlanadi. Bu xulosa Li tadqiqotidagi meteorologik metaforalarning tabiiy domenda ko'proq o'xshashlik ko'rsatishi haqidagi natija bilan mos keladi.

Uchinchi, ijtimoiy va psixologik domenlarda milliy-madaniy farqlar kuchayadi. O'zbek tilida yomg'ir dehqonchilik, ko'karish va duo/baraka bilan, qor esa oq rang va poklik bilan faol bog'lanadi. Ingliz tilida snowed under kabi mehnat yukini bildiruvchi, rain on one's parade kabi reja va kayfiyatning buzilishini bildiruvchi barqaror idiomalar kuchli konvensionallashgan.

To'rtinchi, hail/do'l konsepti har ikki tilda shiddat va ketma-ket ta'sir uchun qulay source domen bo'lsa-da, ingliz tilida a hail of... modeli leksikografik jihatdan ancha barqaror; o'zbek tilida esa do'l bilan bog'liq ko'chma ma'nolar ko'proq produktiv o'xshatish va kontekstual metafora shaklida uchraydi.

Umuman, meteorologik leksikani o'rganishda faqat lug'aviy ekvivalentni taqqoslash yetarli emas. Har bir birlikning fizik prototipi, frazeologiklashuv darajasi, madaniy bahosi va target domenlar tizimi birgalikda tahlil qilinishi lozim. Kelgusida ushbu natijalarni O'zbek milliy korpusi, COCA/BNC kabi korpuslar asosida chastotaviy va kollokatsion tahlil bilan kengaytirish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Li Z. Conceptual Metaphors of “风 (Wind)” and “雨 (Rain)” in English and Chinese Idioms: A Corpus-Based Comparative Study // *International Journal of Languages, Literature and Linguistics*. – 2024. – Vol. 10, No. 3. – P. 314–318. – DOI: [10.18178/IJLL.2024.10.3.533](https://doi.org/10.18178/IJLL.2024.10.3.533)
2. Ashurova N. R. Ingliz va o'zbek tillarida ob-havo hodisalari leksikasining semantik va struktur tipologiyasi // *The Journal of Economics and Pedagogy*. – 2026. – Vol. 1, No. 2. – P. 38–44. – [Manba](#)
3. Normuradova G. M. Source and Target Domains of Conceptual Metaphor in English and Uzbek Phraseology: A Comparative Cognitive Analysis // *The Lingua Spectrum*. – 2026. – Vol. 8, No. 1. – P. 76–81. – DOI: [10.5281/zenodo.22301275](https://doi.org/10.5281/zenodo.22301275)
4. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. – Chicago: University of Chicago Press, 1980. – [University of Chicago Press](#)
5. Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti. O'zbek tilining ta'limiy korpusi: “Yomg'ir” lug'at maqolasi. – 2026. – [O'zbek tilining ta'limiy korpusi](#)
6. World Meteorological Organization. Rain // *International Cloud Atlas*. – 2017. – [International Cloud Atlas](#)
7. Cambridge Dictionary. Snow // *Cambridge Dictionary*. – Cambridge University Press. – [Cambridge Dictionary](#)
8. Mirzayev T., Musoqulov A., Sarimsoqov B. (tuzuvchilar). *O'zbek xalq maqollari* / mas'ul muharrir Sh. Turdimov. – Toshkent: Sharq, 2005. – 512 b. – [Elektron manba](#)
9. Cambridge Dictionary. Come Rain or Shine // *Cambridge Dictionary*. – Cambridge University Press. – [Cambridge Dictionary](#)
10. Cambridge Dictionary. Rain on Someone's Parade // *Cambridge Dictionary*. – Cambridge University Press. – [Cambridge Dictionary](#)
11. Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti. O'zbek tilining ta'limiy korpusi: “Qutulmoq” lug'at maqolasi. – 2026. – [O'zbek tilining ta'limiy korpusi](#)
12. Mahmudov N., Xudoyberganova D. *O'zbek tili o'xshatishlarining izohli lug'ati*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2013. – 320 b. – [Manba](#)
13. Cambridge Dictionary. Be Snowed Under (with Something) // *Cambridge Dictionary*. – Cambridge University Press. – [Cambridge Dictionary](#)
14. Gutiérrez Pérez R. Teaching Conceptual Metaphors to EFL Learners in the European Space of Higher Education // *European Journal of Applied Linguistics*. – 2017. – Vol. 5, No. 1. – P. 87–114. – DOI: [10.1515/eujal-2015-0036](https://doi.org/10.1515/eujal-2015-0036)
15. Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti. O'zbek tilining ta'limiy korpusi: “Qutulmoq” lug'at maqolasi. – 2026. – [O'zbek tilining ta'limiy korpusi](#)
16. Merriam-Webster. Hail // *Merriam-Webster.com Dictionary*. – [Merriam-Webster Dictionary](#)
17. Cambridge Dictionary. A Hail of Something // *Cambridge Dictionary*. – Cambridge University Press. – [Cambridge Dictionary](#)
18. Ibarretxe-Antuñano I. The Relationship Between Conceptual Metaphor and Culture // *Intercultural Pragmatics*. – 2013. – Vol. 10, No. 2. – P. 315–339. – DOI: [10.1515/ip-2013-0014](https://doi.org/10.1515/ip-2013-0014)